

Боняк В. О.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 342.6

**«КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ»,
«КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ»,
«КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ»:
СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ**

На основі семантичного аналізу слів «засади», «основи» та «принципи», які традиційно вживаються як синоніми, а також аналізу існуючих у сучасній правовій доктрині підходів до розуміння категорій «конституційно-правові засади», «конституційно-правові основи», «конституційно-правові принципи» визначено співвідношення досліджуваних понять.

Наявні наукові підходи, чинне конституційне законодавство дозволили дійти висновку про схожий зміст цих понять, а також вважати їх взаємозамінними й такими, що належать до одного понятійного ряду.

Ключові слова: засади, основи, принципи, конституційно-правові засади, конституційно-правові основи, конституційно-правові принципи.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку державності важливим завданням доктрини конституційного права є уточнення її понятійного ряду, важливими та невід'ємними складовими якого є «конституційно-правові засади», «конституційно-правові основи», «конституційно-правові принципи».

Актуальність теми дослідження підтверджується тим фактом, що сучасна система національного права, включно із провідною його галуззю – конституційним правом України, за влучним виразом А.М. Колодія, пронизана певними найбільш загальними ідеями, що його цементують у досягненні цілей і пов'язують із соціальним (політичним, економічним, духовним) життям [1, с. 5].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Різноманітні аспекти дослідження проблеми конституційно-правових засад, конституційно-правових основ та конституційно-правових принципів знайшли відображення у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: Ю.Г. Барабаш, В.М. Кампо, А.М. Колодій, Л.Р. Наливайко, В.О. Серьогін, О.І. Скакун, В.Я. Тацій, Ю.М. Тодика та ін. Водночас питання співвідношення досліджуваних категорій не знайшло свого належного вирішення та обґрунтування в науці конституційного права.

Метою цієї статті є визначення співвідношення понять «конституційно-правові засади», «конституційно-правові основи», «конституційно-правові принципи».

Досягнення поставленої дослідницької мети зумовило необхідність використання логіко-семантичного та порівняльного методів пізнання.

Виклад основного матеріалу. Огляд наукової і навчальної юридичної літератури за темою дослідження свідчить про вживання науковцями різних термінів, які є словесним символом поняття, що відбиває такий елемент правосвідомості, який до того ж знайшов свою об'єктивацію в нормах конституційного законодавства, як основоположні ідеї, начала, вихідні положення, що є умовою існування державно-організованого соціального організму.

Усі вищезазвані терміни утворилися в результаті поєднання кількох слів, а їх спільною складовою є словосполучення «конституційно-правові», яке до того ж характеризується однозначністю і вказує на відповідну галузеву приналежність.

Слова «засади», «основи» та «принципи» традиційно вживаються як синоніми, про що свідчить інтерпретація згаданих вище термінів у наукових словниках.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови слово «засада» визначається як: «1. Основа чогось; те, головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь. 2. Вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки. 3. Спосіб, метод здійснення чого-небудь» [2, с. 419].

Юридична енциклопедія розкриває зміст поняття "основні засади" через слово "принципи" (франц. *principe*, лат. *principium* – начало, основа), що являють собою основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо). Автори енциклопедії зазначають, що принципам притаманна властивість абстрактного відображення закономірностей соціальної дійсності, що зумовлює їх особливу роль у структурі широкого кола явищ; принцип є джерелом багатьох явищ або висновків, що відносяться до нього, як дія до причини (принцип реальний) або як наслідки до підстави (принцип ідеальний [3, с. 110–111].

У контексті питання, що досліджується, варто зауважити, що за радянських часів робочою та найбільш поширеною у науці була російська мова, яка не має російськомовного аналогу українського терміна «засади». На підтвердження цієї тези звернемося до українсько-російського словника, який це слово перекладає як, «то главное, на чем зиждется, строится что-либо»; основание; начало; принцип» [4, с. 349].

Термін "основи" у словнику української мови за редакцією І.К. Білодіда є досить багатограним і вживається в таких значеннях: 1. Нижня опорна частина чого-небудь (будівлі, споруди, конструкції і т. ін.). // Ґрунт, на якому закладається будівля, споруда. // Нижня частина предмета, на якій тримається решта його або якою він прикріплюється до чого-небудь.

2. *перен.* Те, на чому що-небудь ґрунтується, тримається, базується. // Головна складова частина чого-небудь; серцевина, ядро. // Найважливіша

частина змісту чого-небудь. // *тільки мн.* Головні засади, підвалини чого-небудь (моралі, поведінки і т. ін.). // *тільки мн.* Провідні принципи, правила, якими хто-небудь постійно керується в житті, діяльності. // Джерело, база виникнення, розвитку чого-небудь.

3. *тільки мн.* Найважливіші, вихідні положення чого-небудь (науки, теорії і т. ін.).

4. Головна умова, запорука чого-небудь. // Визначальна риса, ознака чого-небудь. [5, с. 775].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови за редакцією В.Т. Бусел слово «основа» (-и) тлумачиться як: 1. Нижня опорна частина чого-небудь (будівлі, споруди, конструкції і т. ін.) // Грунт, на якому закладається будівля, споруда // Нижня частина предмета, на якій тримається решта його або якою він прикріплюється до чого-небудь. 2. Те, на чому що-небудь ґрунтується, тримається, базується // Головна складова чого-небудь, серцевина, ядро // Найважливіша частина змісту чого-небудь // (*тільки у множині*) Головні засади, підвалини чого-небудь (моралі, поведінки і т. ін.) // (*тільки у множині*) Провідні принципи, правила, якими хто-небудь постійно керується в житті, діяльності. // Джерело, база виникнення чого-небудь. 3. (*тільки у множині*) Найважливіші вихідні положення чого-небудь (науки, теорії і т. ін.). 4. Головна умова, запорука чого-небудь // Визначальна риса, ознака чого-небудь [2, с. 685].

У тлумачному термінологічному словнику з конституційного права за ред. Л.Р. Наливайко та М.В. Беляєвої міститься така інтерпретація терміна «основа» – поняття, що використовується у праві, у тому числі конституційному, у його вихідному семантичному значенні, тобто як база, базис, фундамент чого-небудь [6, с. 224].

Сучасний словник іншомовних слів, укладачами якого є О.І. Скопенко, Т.В. Цимбалюк, містить таку інтерпретацію слова «принцип» [*< лат. principium – основа, начало*] – 1) центральне пояснення, особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь; 2) внутрішнє переконання, погляд на речі, які зумовлюють норми поведінки; 3) основа якогонебудь пристрою, приладу [7, с. 561].

У Великому тлумачному словнику за редакцією В.Т. Бусел слово "принцип" визначається, як: 1. Основне, вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.) // Основний закон якої-небудь точної науки. 2. Особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось // Правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і т. ін. 3. Переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [2, с. 941].

Аналіз наведених вище інтерпретацій слів «засади», «основи», «принципи» дає підстави для таких проміжних висновків, що мають методологічне значення:

1) вказані терміни розглядаються вченими як синоніми, про що свідчить трактування:

- а) «засада» – через основи, вихідні положення, принципи, начала;
б) «основ» – через засади, принципи та вихідні положення;
в) «принципів» – через основи, начала або як основне та вихідне положення;

2) з огляду на інтерпретацію слова «засада» через основу чогось, методологічно некоректними є такі словосполучення, як «основні засади», «головні засади», адже існування неосновних чи неголовних засад не узгоджується з наведеними вище судженнями про засади, основи та принципи;

3) не можна погодитися із розумінням основ як провідних принципів, оскільки такий термін не відповідає загальноновизнаному в теорії права підходу до класифікації принципів права;

4) логічно хибною слід вважати інтерпретацію терміна «принцип» через слова "правило", "норма", адже за умови ототожнення цих термінів втрачається сенс у самостійному існуванні таких терміно-понять, як «принципи права» та «норми права»;

5) як суперечливі можна вважати судження про принцип як «основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку» та «особливість, покладена в основу створення або здійснення чогось-небудь», оскільки принципи характеризуються універсальністю та загальною значущістю.

Указані умовиводи екстраполюємо на правову доктрину конституційного права, що використовує такі терміно-поняття, як «конституційно-правові засади», «засади конституційного ладу», «конституційні засади правосуддя», «конституційно-правові основи», «конституційно-правові принципи» та ін.

Огляд різних джерел конституційного права (науки та галузі національного права) свідчить про те, що термін «засади» є доволі поширеним та часто вживаним як у чинному конституційному законодавстві, так і численних наукових працях з різної проблематики. Зокрема, словосполучення «загальні засади» вживане у назві:

- розділу першого Конституції України («Загальні засади»);
- розділу першого Закону України "Про судоустрій і статус суддів" ("Засади організації судової влади");
- глави другої Кримінального процесуального кодексу України ("Засади кримінального провадження");
- ст. 3 Закону України "Про Службу безпеки України" ("Засади діяльності Служби безпеки України") та ін.

Досліджуване терміно-поняття включене до назв низки наукових праць вітчизняних учених, як от: колективної монографії «Конституційно-правові засади становлення української державності» [8], наукових праць В.П. Коржа [9], Ю.П. Битяка [10], В.Ф. Нестеровича [11], І.М. Петрів [12], А.В. Сурана [13], В.П. Горбатенка [14], О.В. Головченко [15], І.Ю. Онопчук [16], М.В. Беляєвої [17] та ін.

Аналіз основних положень вищенаведених наукових праць свідчить про те, що, незважаючи на задекларовані назви цих робіт, зміст однойменних те-

рміно-понять, що належать до понятійного апарату теорії конституційного права, у зазначених роботах залишився невизначеним.

Принагідно зазначити, що окремі дослідження вітчизняних науковців все ж містять інтерпретацію понять, словесним символом яких є складний термін зі словом «засади».

Так, зокрема, О.В. Ялова у своїй роботі «Конституційно-правові засади мовної політики та їх реалізація в Україні» поняття «конституційно-правові засади мовної політики в Україні» визначає у такий спосіб: «це встановлені Конституцією України основоположні правила регулювання та функціонування мовних відносин і розвитку державної мови і мов національних меншин» [18, с. 4]. Аналіз наведеної вище дефініції свідчить про те, що автор методологічно некоректно ототожнює конституційно-правові засади із правилами регулювання. Вказане судження дослідниці не узгоджується із розумінням засад як основ, принципів або начал, вихідних положень. Більше того, класифікація норм права (в тому числі й конституційних норм) не передбачає виокремлення такого їх різновиду, як основоположні норми.

У контексті питання, що розглядається нами, варто зазначити і той факт, що у правовій доктрині конституційного права конституційно-правові засади здебільшого розглядаються в контексті конституційного ладу України. Так, зокрема, Л.Р. Наливайко та М.В. Беляєва розглядають засади конституційного ладу України у двох аспектах: 1) як систему закріплених у Конституції України вихідних принципів територіальної, політичної, соціальної, економічної організації держави, взаємовідносин держави з людиною та інститутами громадянського суспільства; 2) як загальний конституційно-правовий інститут, який становлять норми Конституції України, що закріплюють основні принципи організації держави, характеризують її як конституційну, а також визначають засади і принципи взаємовідносин держави з людиною та інститутами громадянського суспільства [6, с. 139–140].

Аналіз наведених вище суджень вчених про засади конституційного ладу України дає підстави для таких висновків:

1) не можна погодитися з інтерпретацією досліджуваного поняття як "вихідних принципів", оскільки всі принципи права є вихідними положеннями, а такого різновиду принципів права, як «вихідні», не існує;

2) аналогічний умовивід з приводу наведеної інтерпретації поняття «засади конституційного ладу» стосується і їх визначення як загального конституційно-правового інституту, що складається з норм Конституції України. Аргумент з приводу некоректності ототожнення засад і норм був наведений нами вище. Водночас беззаперечним є факт об'єктивного існування такого інституту права, як конституційний лад України, чії норми здійснюють регулятивну функцію, на відміну від норм-принципів, причому останні належать до різновиду спеціалізованих норм, яким у механізмі конституційно-правового регулювання суспільних відносин відводиться субсидіарна роль;

3) не можна повною мірою погодитися із визначенням засад конституційного ладу України як інституту конституційного права і тому, що його

норми, за логікою авторів, закріплюють основні принципи (неосновних принципів, на чому наголошувалося вище, апріорі не існує);

4) певною суперечністю характеризується і судження вчених про засади конституційного ладу України як принципи (перший аспект) та засади конституційного ладу як норми, що закріплюють засади та принципи (другий аспект).

Інший вітчизняний науковець О.Г. Кушніренко, досліджуючи засади конституційного ладу, також акцентує увагу на тому, що найбільш важливим предметом свого регулювання Конституція України має насамперед засади конституційного ладу, які й зумовлюють його конституційну природу. Науковець вказує, що цими засадами є соціально-моральні установки і політико-правові правила розумної та справедливої організації суспільства, які обов'язково мають перебувати під захистом держави. Саме вони зумовлюють найважливіші ознаки конституційного ладу, форми правління, державної влади, державного устрою, політичного режиму, правового статусу людини і громадянина, принципи народовладдя та форми його здійснення, засади створення надійної системи державної безпеки, захист суверенітету і територіальної цілісності України, правопорядку та зовнішньої політики нашої держави. У найбільш загальному вигляді вчений характеризує засади як систему конституційно закріплених принципів, що визначають зміст самого конституційного ладу, та надає таку інтерпретацію поняття «засади конституційного ладу»: "це система, у якій базові цінності є основою принципів, а принципи конкретизуються в інститутах і нормах, що в цілому надає системі правового значення" [19, с. 60].

Вітчизняний науковець В.О. Серьогін засади конституційного ладу України інтерпретує як систему фундаментальних політико-правових принципів, що визначають характер взаємовідносин між особою, громадянським суспільством і державою [20, с. 51]. Слід зазначити, що така інтерпретація сформульована в руслі тієї парадигми, що була визначена нами у вигляді методологічних посилок.

Науковець виокремлює низку ознак засад конституційного ладу, якими вони відрізняються від інших принципів права, зокрема:

- фундаментальність – основоположний, вихідний характер;
- політико-правовий характер – вони є політичними деклараціями за змістом і правовими принципами за формою;
- найвищий ступінь абстрактності – являють собою узагальнені категорії, які неможливо об'єднати в єдине поняття, не виходячи на рівень морально-філософських категорій (наприклад, добро і зло, доцільність і справедливість тощо);
- загальність – вони визначають зміст правового впливу на всі форми соціальних зв'язків, на всі сторони соціальної дійсності, адресовані всім суб'єктам права;
- підвищена стабільність – вони відображають усталені уявлення народу про належний та справедливий устрій державного й суспільного життя, його

найбільш суттєві політико-правові цінності, а тому й залишаються незмінними тривалий проміжок часу, надаючи стабільності всій системі права в цілому;

- ідеологічна загальноприйнятність – поділяються усіма прогресивними силами суспільства (ця риса робить засади конституційного ладу тим наріжним каменем, навколо якого може відбутися порозуміння між основними політичними партіями та рухами, згуртування народу в процесі державотворення);

- конституційна форма закріплення – вони сформульовані у вигляді окремих декларативних норм Конституції України (розміщені, як правило, у розділі І) або виводяться логічним шляхом зі змісту кількох її приписів;

- юридичне верховенство – будучи закріпленими в Основному Законі держави, вони мають пріоритет не тільки перед нормами усіх інших джерел права, але й перед іншими нормами самої Конституції України, створюючи єдиний "каркас" правового регулювання в усіх сферах суспільного життя;

- постійність – їх дія є безперервною, наслідком чого є стан конституційного правопорядку;

- системність – кожна із них має самостійну цінність і відіграє власну системоутворюючу роль, водночас, усі засади конституційного ладу органічно поєднані між собою і можуть діяти тільки разом; порушення однієї із них невідворотно призводить до порушення усіх засад конституційного ладу в цілому;

- особливий захист з боку держави – посягання на засади конституційного ладу є найтяжчим конституційно-правовим деліктом, за вчинення якого передбачена не тільки конституційна, але й кримінальна відповідальність [20, с. 51–52].

У цілому погоджуючись із судженнями В.О. Серьогіна про засади конституційного ладу України, дозволимо собі зробити деякі зауваження та уточнення, а саме:

1) слід уточнити, що засади конституційного ладу України визначають характер взаємовідносин не між особою, громадянським суспільством і державою, а між особою, громадянським суспільством і соціальною та правовою державою (ст. 1 Конституції України);

2) не можна повною мірою погодитися із тезою автора про те, що фундаментальність засад конституційного ладу є тією рисою, за якою вони відрізняються від інших принципів права. З огляду на аксіологічний підхід до праворозуміння, фундаментальними по відношенню до всіх принципів права, в тому числі й тих, що закріплені в розділі першому Конституції України, є загальносоціальні принципи (а, по суті, принципи моралі – рівність, справедливість, гуманізм). Деякі з них, наприклад, принцип рівності, закріплений не в першому, а в розділі другому Основного Закону Української держави, однак це не означає, що від цього він втратив свою фундаментальність;

3) автор слушно зауважує, що засади конституційного ладу мають політико-правовий характер, однак не зовсім коректно їх зміст вбачає в деклараціях. На нашу думку, засади конституційного ладу є ідеями, політичними

за змістом та правовими за формою. Сучасний стан розвитку національної правової системи України свідчить про те, що більшість положень першого розділу Конституції України із декларацій трансформувалися у правові реалії – знайшли своє реальне втілення в життя через певні механізми, наприклад, поділ влади, народний суверенітет та ін. У той же час слід визнати, що окремі принципи поки що залишаються деклараціями (наприклад, положення про те, що Україна є соціальною та правовою державою). В контексті вказаної риси засад конституційного ладу також доречно зазначити і той факт, що декларація є одним із різновидів правових актів, які приймаються Верховною Радою України (тобто мова йде про декларацію не як про зміст права, а як про його форму);

4) потребує уточнення теза автора про те, що засади конституційного ладу являють собою узагальнені категорії, які неможливо об'єднати в єдине поняття;

5) не можна повною мірою погодитися із такою рисою засад конституційного ладу, як ідеологічна загальноприйнятність, адже саме вона є радше не наріжним каменем, навколо якого може відбуватися порозуміння між основними політичними партіями та рухами, згуртування народу в процесі державотворення, а каменем спотикання, свідченням чого є гостре політичне протистояння в Україні, що мало місце в грудні 2013 – лютому 2014 років та події, пов'язані з воєнними діями на південному сході за участі військових сил Російської Федерації. Причиною цих історичних подій стали суперечності, що виникли через несприйняття значною частиною населення, у тому числі й окремих конституційно-правових засад, наприклад, єдиної державної мови; заборони розташування іноземних військових баз на території України тощо. Тому, на нашу думку, доцільніше вести мову не про ідеологічну загальноприйнятність, а ідеологічну прийнятність для домінуючої частини українського суспільства;

б) автор обґрунтовано зазначає, що засади конституційного ладу мають конституційну форму закріплення. Водночас не повною мірою можна погодитися і з тим, що вони (маються на увазі засади конституційного ладу) сформульовані у вигляді окремих декларативних норм Конституції України. Підтвердженням цій тезі слугують такі аргументи: а) у нормах-деклараціях закріплюються не проголошення, а принципи права; б) з погляду теорії норм права, перший розділ Конституції України закріплює не такий різновид спеціалізованих норм, як норми-декларації, а такі різновиди норм права як норми-засади (О.Ф. Скакун виокремлює цей різновид норм права як самостійний), а також дефінітивні норми та норми-принципи, а також класичні зобов'язуючі та забороняючі норми. Загальнозакріпні норми (норми-засади), на думку О. Ф. Скакун, являють собою нормативні приписи права, які закріплюють первинні основи суспільного і державного ладу. В узагальненому вигляді вони виражають певні елементи регульованих відносин, що конкретизуються в інших нормах. Серед загальнозакріпних норм першість належить конституційним нормам. Конституція України встановлює: «Україна є рес-

публікою», «Україна є унітарною державою». Науковець вказує, що загальнозакріплені норми-приписи іноді збігаються з установчими нормами [21, с. 289]. Установчі норми-принципи вчений визначає як незаперечні вимоги загального характеру, що стосуються усіх чи більшості інститутів або норм галузі права;

7) ми поділяємо думку В.О. Серьогіна про те, що засади конституційного ладу характеризуються такою рисою, як юридичне верховенство та здатні створювати єдиний каркас правового регулювання в усіх сферах суспільного життя. Однак не погоджуємося із судженням автора про те, що вони мають пріоритет перед іншими нормами Конституції України. За своєю пріоритетністю принцип конституційного права, закріплений у ст. 21 Конституції України, не поступається конституційній zasadі, закріпленій у ст. 4 Основного Закону Української держави;

8) не викликає сумніву той факт, що дія засад конституційного ладу має бути безперервною, в той же час не вона є наслідком конституційного правопорядку. Теорія правопорядку виходить з того, що правопорядок є результатом правомірної поведінки суб'єктів, а дія норм права є його необхідною передумовою. Такий висновок враховує діалектичні зв'язки причини, умови та наслідку;

9) є дискусійним судження автора і про те, що за вчинення конституційно-правового делікту, проявом якого є посягання на засади конституційного ладу, крім конституційної, передбачена ще й кримінальна відповідальність. Фактичною підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності є вчинення кримінального злочину.

Наведені вище підходи вітчизняних науковців засвідчують глибину наукового пошуку щодо дефініції поняття та ознак засад конституційного ладу.

Наступним поняттям у досліджуваному нами понятійному ряді є "конституційно-правові основи". Огляд джерел, які торкаються даного аспекту дослідження, свідчить про те, що вчені інтерпретують це поняття то як засади, то як принципи або ж як норми права. Підтвердженням цьому є судження науковців про конституційно-правові основи. Так, зокрема Л.Р. Наливайко та М.В. Беляєва поняття «основи конституційного ладу» визначають у такий спосіб: це загальні основоположні засади конституційно-правової регламентації суспільних відносин у державі. Такими засадами виступають передусім конституційні принципи, що визначають і регламентують суспільні відносини, які є об'єктом конституційно-правового регулювання: народного суверенітету, демократії, поділу державної влади, верховенства права, рівноправ'я, політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності та ін. [6, с. 224].

Конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні вказані авторами визначають як норми-принципи Конституції України, що закріплюють найважливіші відносини, які виникають у процесі організації та функціонування місцевого самоврядування, зокрема, його територіальну організацію, порядок та форми його здійснення, структуру органів місцевого самоврядування, принципи формування та використання комунальної влас-

ності, гарантії самоврядних прав територіальних громад [6, с. 169]. Аналіз наведеної інтерпретації досліджуваного поняття свідчить про фактичне ототожнення вченими категорій «засади конституційного ладу», «основи конституційного ладу» та «конституційні принципи».

І.В. Бондарчук у своїй роботі «Конституційно-правові основи легалізації громадських організацій і політичних партій в Україні» вживає термін «конституційно-правові засади» як синонім словосполучення "конституційно-правові основи", що свідчить про ототожнення ним цих понять [22].

Н.А. Опанасюк у своєму дисертаційному дослідженні «Конституційно-правові основи туризму в Україні» інтерпретує досліджуване поняття як систему конституційно-правових норм, що утворюють самостійний субінститут конституційного права [23, с. 4], тобто автор фактично ототожнює конституційно-правові основи з правилами поведінки. Цей підхід поділяє і Ю.М. Тодика, який при дослідженні конституційних основ організації та функціонування місцевих рад та їх виконавчих органів диференціює конституційно-правові норми з огляду на джерело їх закріплення: а) ними є тільки ті норми Конституції України, що вписані у першому розділі Основного Закону (насамперед, статті 5, 7, 13, 15, 19); б) вищевказані та конституційні норми, що містяться в одинадцятому розділі "Місьцеве самоврядування" та в інших розділах (статті 140–146); в) норми, що є в Конституції України і в Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21 травня 1997 р., який на сьогодні є базовим для організації та діяльності органів місцевого самоврядування, і в ст. 4 якого закріплені принципи місцевого самоврядування в Україні [24, с. 7].

Російські науковці А.Я. Сухарев та В.Є. Крутських основи конституційного ладу визначають у такий спосіб: це система принципів, що знаходиться під захистом держави, визначає і регламентує суспільні відносини, які є об'єктом конституційно-правового регулювання. Загальні основоположні начала правової регламентації окремих підсистем конституційного ладу [25, с. 404]

Огляд навчальної та наукової літератури, предметом дослідження якої є конституційно-правові принципи, свідчить про те, що різні інтерпретації цієї категорії сформульовані в руслі одного методологічного підходу із урахуванням вихідного семантичного значення слова «принцип» як вихідні начала, основоположні ідеї, незаперечні вимоги: "законодавчі відправні засади, ідеї, положення.." [26, с. 164], "відправні ідеї, положення і концептуальні засади" [27, с. 93], "основні ідеї, на яких базується функціонування правової держави" [28, с. 5].

Висновки:

- аналіз наукових праць з відповідної проблематики та конституційного законодавства дає підстави для висновку про те, що найбільш поширеним із досліджуваних понять є термін "конституційно-правові засади" та поряд з яким вживається терміно-поняття "конституційно-правові основи";

- у конституційному законодавстві більш вживаним є терміно-поняття "конституційно-правові принципи", "конституційні принципи", "принципи";

- семантичний аналіз слів "засади", "основи" та "принципи", а також фор-

мально-логічний та порівняльний аналіз інтерпретацій понять "конституційно-правові засади", "конституційно-правові основи", "конституційно-правові принципи" свідчить про те, що зміст цих категорій розкривається у такий спосіб: конституційно-правові засади визначаються через принципи, основи, начала, вихідні й головні положення; конституційно-правові основи – переважно через засади та принципи; конституційно-правові принципи – через основні та відправні ідеї, вихідні начала. Схожий зміст цих понять дозволяє вважати їх взаємозамінними та такими, що належать до одного понятійного ряду;

- підставою для розмежування досліджуваних понять можна вважати таку рису як конституційна форма закріплення – і конституційні засади, і конституційні основи, на відміну від конституційних принципів, знайшли своє закріплення в Основному Законі Української держави у вигляді норм-засад, норм-дефініцій та норм-принципів. Що ж до конституційно-правових принципів, то вони знайшли своє закріплення у вигляді норм-принципів не лише у Конституції України, але й в інших нормативно-правових актах, що належать до конституційного законодавства (Закони України "Про судоустрій і статус суддів", "Про основи національної безпеки України", "Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави" та ін.);

- із попередніх суджень випливає умовивід про те, що не всі конституційно-правові засади є конституційними принципами, так само як і не всі конституційно-правові принципи є конституційними засадами;

- логічно хибною слід вважати інтерпретацію поняття "конституційно-правові основи" як правила поведінки, норми. За умови ототожнення цих понять одна з досліджуваних категорій – «конституційно-правові основи» або ж "конституційно-правові норми" – втрачає право на самостійне існування.

Бібліографічні посилання

1. Колодій А.М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.02 / А.М. Колодій. – К., 1998.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь, 2005.
3. Юридична енциклопедія : в 6 тт. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К., 1998. – Т. 5: П – С. – 2003.
4. Російсько-український, українсько-російський словник. – 7-ме вид., доп. і перероб. – К., 1996.
5. Словник української мови : в 11 тт. / за ред. І.К. Білодіда. – К., 1970–1980. – Т. 5.
6. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права / уклад.: Л.Р. Наливайко, М.В. Беляєва. – К., 2013.
7. Сучасний словник іншомовних слів / уклад.: О.І. Скопенко, Т.В. Цимбалюк. – К., 2006.
8. Конституційно-правові засади становлення української державності / В.Я. Тацій, Ю.М. Тодика, О.Г. Данильян та ін. ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. – Х., 2003.
9. Корж В.П. Конституційно-правові засади функціонування місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-1/doc/2/02.pdf>
10. Битяк Ю.П. Конституційно-правові засади становлення та розвитку державної служби в Україні / Ю. П. Битяк // Вісник Академії правових наук України. – 1998. –

№ 2(13). – С. 75–82.

11. *Нестерович В.Ф.* Конституційно-правові засади системи реєстрації лобістів у Канаді / В.Ф. Нестерович // Віче. – 2009. – № 21. – С. 23–26.

12. *Петрів І.М.* Конституційно-правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / І.М. Петрів. – К., 2004.

13. *Суран А.В.* Право на об'єднання: конституційно-правові засади / А.В. Суран // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/2_2013/Suran.pdf

14. *Горбатенко В.П.* Конституційно-правові засади державного суверенітету України (до 20-ї річниці проголошення незалежності України) / В.П. Горбатенко // Вісник НАН України. – 2011. – № 6. – С. 3–16.

15. *Головченко О.В.* Конституційно-правові засади права на безпечні і здорові умови праці / О.В. Головченко // Вісник Академії адвокатури України. – 2012. – № 3 (25). – С. 189–121.

16. *Онопчук І.Ю.* Конституційно-правові засади статусу Міністерства юстиції України в системі виконавчої влади / І.Ю. Онопчук // Правове регулювання економіки : зб. наук. праць. – 2009. – № 9. – С. 101–110.

17. *Беляєва М.В.* Конституційно-правові засади політичної функції Української держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / М.В. Беляєва. – Х., 2012.

18. *Ялова О.В.* Конституційно-правові засади мовної політики та їх реалізація в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право / О.В. Ялова. – К., 2012.

19. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В.П. Колісника та Ю.Г. Барабаша. – Х., 2008.

20. *Серьогін В.О.* Конституційне право України : навч. посібник / В.О. Серьогін. – Х., 2010.

21. *Скакун О.Ф.* Теорія права і держави : підручник. – К., 2009.

22. *Бондарчук І.В.* Конституційно-правові основи легалізації громадських організацій і політичних партій в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / Бондарчук І. В. – Х., 2014.

23. *Опанасюк Н.А.* Конституційно-правові основи туризму в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / Н. А. Опанасюк. – К., 2005.

24. Проблеми функціонування місцевих рад та їх виконавчих органів: монографія / за ред. Ю.М. Тодики. – Х., 2009.

25. Большой юридический словарь / под ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2002.

26. *Хіль О.І.* Конституційно-правові принципи організації та функціонування органів державної влади в Україні / О.І. Хіль // Конституційні засади державотворення і правотворення в Україні: проблеми теорії і практики: До 10-річчя Конституції України і 15-ї річниці незалежності України : зб. наук. статей / за ред. Ю.С. Шемшученка ; упоряд. О.О. Кресіна, В.П. Нагребельний, Н.М. Пархоменко. – К., 2006. – С. 164–166.

27. *Наливайко Л.Р.* Державний лад України: теоретико-правова модель : монографія / Л.Р. Наливайко. – Х., 2009.

28. *Кампо В.М.* Конституційні принципи правової держави та проблеми їх реалізації у практиці Конституційного Суду України / В.М. Кампо // Віче. – 2010. – № 16. – С. 4–7.

Боняк В. А. «Конституционно-правовые начала», «конституционно-правовые основы», «конституционно-правовые принципы»: соотношение понятий. На основе семантического анализа слов «начала», «основы» и «принципы», которые традиционно употребляются как синонимы, а также анализа существующих в современной правовой доктрине подходов к пониманию категорий «конституционно-правовые начала», «консти-

туційно-правові основи», «конституційно-правові принципи» определено соотношення досліджуваних понять.

Имеющиеся научные подходы, действующее конституционное законодательство позволили сделать выводы о схожести содержания этих понятий, а также считать их взаимозаменяемыми и относящимися к одному понятийному ряду.

Ключевые слова: *начала, основы, принципы, конституционно-правовые начала, конституционно-правовые основы, конституционно-правовые принципы.*

Bonyak V. O. "Constitutional and legal basis," "constitutional and legal fundamentals," "constitutional and legal principles": correlation of concepts. Based on semantic analysis of the words "basis", "fundamentals" and "principles" that are traditionally used interchangeably and analysis of existing legal doctrine in modern approaches to understanding the categories of "constitutional and legal basis," "constitutional and legal fundamentals", "constitutional and legal principles" the author has determined the correlation of the studied concepts.

Available scientific approaches, the current constitutional legislation have allowed to make the conclusion of similar meaning of these concepts and consider them interchangeable and as belonging to one conceptual row.

The reason for the distinction of the studied concepts should be considered such feature as the constitutional consolidation – both constitutional principles and constitutional framework, as opposed to constitutional principles, found their consolidation in the Constitution of the Ukrainian State in the form of rules-foundations, rules-definitions and rules-principles. Constitutional and legal principles mainly found their fixed in legal acts belonging to constitutional law.

Based on scientific approaches and regulatory sources the author has concluded that not all constitutional and legal bases are constitutional principles, as well as not all the constitutional and legal principles are constitutional bases. She has also proved the fallacy of identifying the concept of "constitutional and legal basis" from "constitutional and legal norms."

Keywords: *bases, fundamentals, principles, constitutional and legal bases, constitutional and legal fundamentals, constitutional and legal principles.*

Надійшла до редакції 27.06.2015

Войціховський А. В.

кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 341.456:341.123

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ЯК НАПРЯМ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ООН

Досліджено діяльність ООН у галузі протидії загрозам інформаційного простору, визначено шляхи нормативного регулювання питань міжнародної інформаційної безпеки і стратегія розвитку міжнародного права в цій сфері.

Ключові слова: *інформаційна безпека, інформаційний простір, інформаційна війна, кібератаки, резолюції ООН.*